

УРОК НА ТЕМА „ЛЮБОВТА И СВОБОДАТА В ПОЕЗИЯТА НА БАГРЯНА“

Надя Маджирова

Темата на урока е логически свързана с предходния урок и се обосновава на предвидените в Учебната програма творби. Преди всичко учениците трябва да си изяснят за каква свобода воюва лирическата героиня на Багряна и кое е първично за нейната духовност - свободата или любовта. С други думи, необходимо е да се уточни дали свободният дух предопределя смелостта, с която жената се противопоставя на ограниченията, наложени от бита, и търси всепоглъщащата любов като възможност за себerealization, или любовната страст подтиква вътрешните ѝ духовни сили, за да преодолее преградите и да осъществи любовта си пълнокръвно. Проблемът, заложен в темата на урока, е дискуссионен и вероятно би родил различни мнения, които ще изискват мотивация с художествения текст. При изясняването на темата е добре да се включи понятието „свобода“. (Ето как е обяснено то във философския речник: „Свобода, възможността човек да действа, както иска. С. е свобода на волята. Волята по своята същност е винаги свободна воля. В хода на западноевропейската история проблемът за свободата се е усложнявал, защото много мислители са се опитвали да изведат от същността на с. задължението на човека да не се възползва или да се възползва по определен начин само ограничено от с. си. Такова задължение обаче никога не може да последва от самата с. Тъкмо етиката трябва да предпостави една неограничена по своята същност с., за да може човек да бъде напълно отговорен за своите постъпки...“)

Работата по темата изисква наблюдения върху ключови текстове на Багряна, свързани с внушението за ограничения, несвободен свят на жената. Усещането за затвореност се постига чрез образите на преградите за волния ѝ дух - вратите, ключалката, стаята, прозореца, решетката. В стихотворението „Зов“ лирическата героиня възкликва: „Аз съм тук зад три врати заключена // и прозореца ми е с решетка.“ Пространството се смаява, притиска и задушавя в стаята, определена с епитетите „тясна, тъмна, ниска“ („Вик“). Този мотив е познат на учениците от поезията на символизма, но, за разлика от него, Багряна изгражда и контрапунктно внушение, чрез което разкрива несъвместимостта на ограниченото пространство с волната, жизнелюбива и млада душа на героинята. Според проникновеното изследване на Мешек в цялата своя лирика поетесата разкрива „тоя трагически конфликт между битие и бит, ирационална природа и житейските условия на жената“. Нейната душа е сравнена с „волна птица“ („Зов“), с „чучулига“ („Вик“), тя притежава „две силни, две волни крила“ („Видение“). Метафоричните образи логично раждат идеята за летежа, който отвежда към непознатото, загадъчното, безкрайното и вечното в образа на жената. Излизането от затвореното пространство на подредения, но ограничен свят на обикновеното, всекидневно-битовото е жажда по „простор“ и „светлина“ - традиционни символи на свободата. Така се достига и до специфичния за Багряна начин за представяне на природата като естествена част от душевността на героинята. Невъзможността ѝ да приеме и да се примири с ограниченията произтича от повика на цялата природа, персонифицирана и съзвучна на душевната ѝ нагласа - „Пролетни са ветрове полъхнали, // чувам гласове призивно ясни“ („Зов“), „Вън ходи край къщи и пее отново // април, цветносеца блед. // И дъха зелената пролет отрова, // по-сладка от вино и мед“ („Видение“). Копнежът за промяна е внушен и с мечтите видения от последното цитирано

стихотворение. Те я преследват в мрачната стая с обагрените си очертания - „Видях аз морето - зелено и тъмно, // и белия кораб на път.“ Контрастните образи раждат емоционалния драматизъм на изказа и предизвикват спонтанен вик-зов за промяна (неслучайно две от творбите носят същите заглавия), който не търпи никакви възражения. Според Здравко Чолаков поезията на Багряна във „Вечната и святата“ е „императивна“ и безкомпромисно максималистична (Чолаков 1973:69-73). Това е поезия вик за пълноценен живот, за любов, за духовно извисяване и себеосъществяване - „Разтроши ключалките ръждяса! // Дай ми път през тъмни коридори!“ („Зов“).

Вечната борба на човека за щастие в тези творби е видяна през погледа на жената и този факт сам по себе си е новаторско явление за българката литература през 20-те години на 20. век, защото, както изтъква В. Стефанов в статията си „Вечност и святост в поезията на Багряна“ (Стефанов 1999:5-14), „в тази поезия става дума не толкова за еманципация на жената, а за еманципация на човешкия дух“.

Категоричността, с която лирическият Аз в тези стихотворения се бори за своето реално земно щастие като свободна личност няма нищо общо със символистичния блян за щастие. Коренно различна е и представата на героинята за любовта. Любовта не е спомен, нито копнеж по недостижимото, а е част от реалните човешки изживявания, тя съществува непосредствено и осезаемо в настоящето. Подобни съпоставки се налагат естествено и биха могли да се направят от учениците, особено на второ равнище, след предварително поставена изследователска задача. Необходимо е да се отбележат и особеностите в индивидуалния подход на поетесата в отстояването на любовта и свободата. Внушенията си тя постига не умозрително, а сетивно-емоционално, като същевременно се усеща философско осмисляне на живота и човешкото щастие.

Поезията на Багряна е апотеоз на любовта. На любовното преживяване лирическата героинята се отдава с цялата си същност, то е реализация на духовните ѝ търсения, израз е на хармонията ѝ със света и е извор на жизнелюбието ѝ. „Аз обичам самата любов“ се изповядва тя. С любимия човек грешната жена на Багряна е готова да иде на края на света. За това най-велико чувство според поетесата си заслужава да нарушиш всички забрани и норми. Това е „безумие“, но и върховно щастие.

*Ний тръгнахме, с очи разтворени и влажни,
да уловиме - сянката на любовта,
да спрем - на щастието кулите миражни!*
(„Безумие“)

Жената в поезията на Багряна заговаря откровенно и смело за щастието на любовта - „Да ослепеят очите ми - и двете, // да ме сполети навеки проклятие, // ако забравя някога това лято, // Антлантика и на Лайта бреговете“ (стихотворението „Бретан“). В това прекрасно лято на споделената любов са „зрими“ отпечатаните стъпки на двамата влюбени върху морските пясъци. Учениците трябва да насочат вниманието си към пространствено-времените образи, които създават усещането за реалността на изживяното. В поезията на Багряна почти винаги размислите и преживяванията са поставени в конкретно място и време и са плод на определена ситуация. В стихотворението „Среща“ лирическата героиня разкрива преклонението си пред любимия, слял се в съзнанието ѝ с пространството - „Изпълваше целия хоризонт, тъй голям ми се стори, // стъпил на брега, а косите в облаците

горе“. Съществен проблем, около който могат да се съсредоточат размислите на учениците, е как образът на взаимността на чувствата превръща творбата в истински химн на любовта - „И когато ме съзря и вдигна ръцете си към мене - // искаше да обгърнеш сякаш цялата вселена...“ Грандиозността на тази среща придобива интимно-нежни очертания с „биенето на сърцето“ и сълзите в очите, породени от вълнението пред силата на обичта. Дванадесетокласниците неминуемо ще усетят императивната категоричност, с която жената заявява своето щастие във върховния миг на сливане - „и знай - никой досега не ме е прегърнал така, // никого до днес и аз не съм прегърнала - така“, за да изрази клетвено готовността си да приеме смъртта, но да запази радостта от изживяването.

Беглият анализ на няколко други, невключени в Учебната програма стихотворения ще даде възможност на учениците да открият как поетесата разкрива мъчителния път на отвоюване на свободата - стихотворението „Видение“; преживяната човешката болка за другия, нелюбимия - „Писмо“; или майчината мъка по изоставената рожба - „Майчина песен“. Въпреки страданието обаче лирическата героиня съзнава, че трябва да остане вярна на себе си и открито заявява своята греховност. Жена на крайностите и силните страсти, тя с езическа, самодивска стихия се хвърля в любовта, разкривайки динамиката на чувствата си - и е ту „безнадеждно и смъртно увлечена, ту „унижена и горко разкаяна“, но не се отказва докрай от всички емоционални превратности, защото иска да изживее живота си в цялата му пълнота и реалност. Единственото, с което не може да се примири никога, е обезличаването на любовта, превръщането на страстта в навик, в банално всекидневие. Затова тя отрича брака, който според нея умъртвява любовта и отнема трепета, възторзите, нежността, като съзнава цялата ретичност на своята позиция.

Тези идеи на Багряна намират чудесна интерпретация в стихотворението „Кукувица“, в което се съчетават „устойчивите черти на народния светоглед и бит с модерни психологически проекции“ (Стефанов 1999).

*Неведнъж ти рекох и повторих:
не помагат билки и магии,
кой каквото иска да говори -
няма нивга аз гнездо да свия,
рождби румени да ти отгледам,
в къщи край огнището да шетам.
Мен ме е родила сякаш веда
И ме е прокобила несрета. -
Дай ми мене по света да скитам...*

Изповедното стихотворение разкрива дълбоката същност на една жена, която се е отказала от традиционните битийни ценности на домашния уют, която дори се е отрекла от най-святото у жената - майчинството, за да осъществи своята жажда за движение и промяна - „по света да скитам“. Този факт изправя учениците пред проблема за различното, изключителното, което героинята противопоставя на „нормалното“, обикновеното. В творбата то е обяснено с намесата на митичния образ на ведата, който според народните представи е свързан със скритите, с ирационалните сили, които отклоняват човека от „правия път“ и по този начин го откъсват от околните, които трудно приемат другостта. Пагубната роля на ведите учениците добре познават от поемата на П. Р. Славейков „Изворът на

Белоногата“. Но героинята от стихотворението „Кукувица“ не се плаши от самодивската си природа, която я обрича на самота - „А кога умра, сама, в чужбина, // кукувица-бродница ще стана“, защото тя я изпълва с вътрешна енергия, дава ѝ порив за откривателство - „Моите очи се ненаглеждат, // моите уши се ненаслушват“; защото я дарява с радостта от усещането за вечното търсене - „И така живота ще премина // ненаситена, ненаживяна“.

В работата си върху това стихотворение дванадесетокласниците биха могли да изследват подбора на народно-разговорната лексика, диалогичната форма, множеството повторения на различни равнища, синтактичния паралелизъм, ритмиката - фигури, които осигуряват непринудеността, волността и убедителността на поетическия текст.

Анализът на стихотворението „Кукувица“ би могъл да изтъкне взаимовръзката с народнопесенната традиция. В стихотворения като „Песен“, „Даровете“, „Синеоката“, „Уроци“, „Младост“ учениците могат да открият епичността на народнопесенната традиция чрез разгърнатите сюжетни ситуации и други особености на поетиката. Тези наблюдения са най-подходящи за профилираните форми на обучение. Отделна тема за изследване в тези часове би могла да бъде „Багряна и фолклорът“ с проследяване на мотивите и поетиката в избрани стихотворения и народни песни. Работата върху тази страна от творчеството на поетесата ще доведе до извода, че Багряна търси корените на поривите и копнежите у модерния човек в народната душа. Този извод се задълбочава, когато вниманието се насочи към стихотворенията „Потомка“, „Стихий“, „Моята песен“.

Любовта в поезията на Багряна дава основание да се направи паралел с други автори, в чието творчество любовта е водещо чувство, например с Яворов и Дебелянов. Целта е да се открие индивидуалният глас на поетесата.

В края на работата по темата „Любовта и свободата в поезията на Багряна“ на учениците може да се постави за задача да направят писмен интерпретативен текст по същия проблем върху стихотворението „Зов“ (или друго посочено от учителя). По този начин ще се проверят способностите им за изграждане на текст и придобитите умения за спазване на книжовноезиковите норми, както и тяхната литературна компетентност. Вниманието при проверката и обсъждането на подобно писмено съчинение трябва да се насочи към уменията за интерпретация на текстовите послания в съответствие с поставения проблем. За да се оцени като убедителна, направената интерпретация задължително трябва да съдържа съотнасяне на проблема с ценностната система, характерна за културната епоха, както и изтъкване на универсалните внушения на творбата. Ученикът трябва да е характеризирал жанровете и структурните особености, както и функцията на използваните тропи и фигури, на ритмиката в лирическия текст. Темите „Любовта и свободата в поезията на Багряна“ или „Чудото любов в поезията на Багряна“ биха могли да послужат и като заглавия за есета. За заглавия на есета по темата учениците могат да се обърнат и към ключови фрази от разглежданите поетически творби на Багряна.